

KIELEMME RAJAT OVAT MAAILMAMME RAJAT

Toimiva lukutaito. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja No 55. Helsinki 1991.
180 s.

Toimiva lukutaito -niminen kaksipäiväinen seminaari Tampereella marraskuussa 1990 oli kansainvälisen lukutaitovuoden päätapahtuma Suomessa. Seminaarin sisältö on nyt julkaistu kirjan muodossa.

Osanottajina oli asiantuntijoita ja ammattilaisia monilta lukutaitotyön tasoilta ja alueilta. Varhaiskasvattajien poissaolo tuntui vakavimpana puutteena. Toisaalta tilaisuuden merkitystä lisäsi osanottajien innostus, istuntojen intensiivisyys ja latautuneisuus. Kirjasta se ei välity lukijalle, mutta jäi läsnäolleiden mieleen motivoimaan lukutaitotyön kehittämistä maassamme. Lukemaan oppiminen tunnustettiin suureksi sosiaaliseksi kysymykseksi. Se ei ole vain pedagoginen ongelma.

Lukutaito ja miten sitä käytämme

Jo ensimmäisessä tutkijapuheenvuorossa korostuu teemavuoden jatkotyön keskeiseksi kohteeksi kirkastunut tosiasia: lukutaidon uudet haasteet nyky-yhteiskunnassa. Dosentti *Pirjo Linnakylä* myöntää suomalaisten olevan edelleen hyviä lukijoita, jos lukutaidoksi riittää sanojen ja lauseiden mekaaninen lukeminen ja sanatarkka ymmärtäminen eli ns. peruslukutaito. Tosin siinäkin on vaikeuksia: peruskoulun 2—5 luokkalisista noin 10—14 prosenttia, 6—9 luokkalisista 2—5 prosenttia ja ylioppilaskokelaista noin kaksi prosenttia törmää ymmärtämis- ja ilmaisu- vaikeuksiin jo tällä tasolla.

Tavoite on kuitenkin ns. toimivassa lukutaidossa, joka vasta mahdollistaa yksilön itsenäistymisen ja ajattelun vapauden. Tällainen kriittinen lukutaito on erittäin puutteellista; esimerkiksi noin 20 prosenttia ammattioppilaitosten oppilaista ei siihen kykene. Lukutaitotutkimuksemme painopiste onkin siirtymässä lasten peruslukutaidosta nuorten ja aikuisten funktionaalisen lukutaidon tutkimiseen.

Lehtori *Anneli Vähäpassi* liittyy monien puhujien tavoin suomalaisten 100 prosentin lukutaitomyytin romuttajiin. Hänen esimerkkinään on luokanopettajaopiskelijain tietämättömyys kirjallisesta kulttuuriperinnöstä. Hän vertaa tilannetta yhdysvaltalaiseen määritelmään, joka luokittelee todella lukutaitoiseksi vain yhteisönsä tärkeät tekstit tuntevan ja niiden liittämisen omaan kokemustaastaansa osaavan henkilön.

Myytti suomalaisen lukemiskulttuurin yhtenäisyydestä näyttää myös siirtyneen historiaan. Dosentti *Katarina Eskolan* lukijatutkimuksessa eivät kotimainen kaunokirjallisuus ja siitä erityisesti romaani enää olekaan enemmistön suosikkilukemista. Lukijan ikä ja sukupuoli vaikuttavat kirjavalintoihin. Nuoret lukevat ulkomaista, ja tietokirjallisuus valtaa alaa.

Tutkija *Vuokko Jarva* laajentaa lukutaidon käsitettä tekstin lukemisesta moniviestimen lukutaitoon.

Lukemaan oppimisesta ja oppimisen vaikeudesta

Lukutaito-käsitteen syveneminen ja laajeneminen tutkija- ja muun suppean asiantuntijajoukon ulkopuolelle on kansainvälisen lukutaitovuoden keskeinen anti. Toimiva lukutaito-seminaari ja siitä koottu kirja selventävät ja perustelevat käsitteen hahmottumista tarkoitamaan taitoa puhua, lukea ja kirjoittaa. Moni lisää siihen vielä laskutaidon.

Apulaisprofessori *Marja-Liisa Julkunen* sisältää lukutaidon oppimisen lähtökohtiin ympäristön merkityksen ja myöhemmin koulun ja kodin vuorovaikutuksen. Mitä enemmän lapselle on luettu ennen koulua, sen helpompaa on lukemisen oppiminen. Jokaisen aikuisen tulisi edetä luetusta oppimisen tasolle.

Erikoistutkija *Viking Brunellin* ja kirkkoherra *Ilkka Turkan* puheenvuoroista kirjassa välittyy kaikkein vähiten se sähköisyys, joka usein kohdin tiivistä seminaarin ilmapiiriä, muttei tunnu siitä tehdyssä raportissa.

Viking Brunell pitää välttämättömänä lisätä vanhempain tietoa kasvatuskysymyksistä, sillä hän uskoo lukutaidon edellyttämän kehityksen tapahtuvan pääosin koulun ulkopuolella ja lukutaitoerojen aiheutuvan suurelta osin perintö- ja ympäristötekijöistä.

Ilkka Turkka kohdistaa arvostelunsa varhaiskasvattajain ja lasten terveydenhuollon henkilöstön koulutukseen, josta puuttuu lukemaan oppimisen vaikeuksien ennaltaehkäisyyn kohdistuva opetus. Toisaalta hän vaatii tasa-arvoa kasvatukseen niin, että luku- ja kirjoitustaidottomille tarjotaan vaihtoehtoisia lukematta oppimisen keinoja elämässä pärjäämiseen.

Johtaja *Eeva-Kaisa Mäkinen* esittelee selkokielen kehittämisen ja käytön tarpeen osoittaessaan, että noin 200 000 lukemisikäiselle suomalaiselle on normaalikieli liian vaikeaa. ”Kielemme rajat ovat maailmamme rajat”, hän sanoo.

Käytössä olevia menetelmiä lukemis- ja kirjoittamishäiriöisten erityisopetuksessa selvittelee lehtori *Ritva Rauhala*, jonka esitystä seuraavissa kannanotoissa todetaan heikko kielellinen tietoisuus yhteiseksi ominaisuudeksi em. vaikeuksista kärsiville ja painotetaan puhutun kielen kuntoutuksen tärkeyttä ennen luku- ja kirjoitustaidon opettamista.

Toimiva lukutaito-seminaarin ja -kirjan keskusteluissa nousee tavoitteeksi kokonaisvaltaisuus kasvatuksessa. Arvostelua ja toivomuksia kohdistuu sen vuoksi koko opettajankoulutukseen sekä sosiaalialan henkilöstön ja pienten lasten vanhempain kouluttamiseen.

MARJATTA HARTIKAINEN